

Illusioner om socialisering

Det föredrag om "Den brittiska socialismens resultat" som chefredaktören för The Economist höll på Nationalekonomiska föreningen i våras är nu tillgängligt i tryck. I sin klarhet och objektivitet är framställningen mönsterfyll. Den svenska debatten borde dra fördel av denna utmärkta analys.

Den socialisering som genomförts i England under de senaste åren gäller till stor del verksamhetsfält som i vårt land länge eller rent av från början sköts av staten eller kommunen. Viktigast är att staten övertagit en stor del av transportmedlen, främst järnvägarna, elektriciteten, gasen och kolgruveindustrin. Då detta skett under loppet av några få år, är möjligheten att klarlägga de påtagliga och omedelbara resultaten betydande. Följderna av en mera generell socialisering av produktionsmedlen kan däremot inte med säkerhet bedömas på grundval av det brittiska experimentet.

Socialiseringen har, skriver Crowther, redan "smulat sönder många av de teoretiska skäl som alltid anförts för principen om förstatligande". Det har sagts att arbetarnas intresse och energi skulle ökas genom känslan att de verkade i hela samhällets tjänst; fridagarna skulle minska, konflikterna bli färre, produktiviteten ökas. Under de första veckorna av socialiseringsregimen trodde sig några kunna bestyrka denna uppfattning; det sades att "bärarna vid Waterloostationen var hövligare i januari 1948 än i december 1947". Men nu är det fullt klart att resonemanget inte håller streck. Arbetarna är borta lika mycket som förr, produktionen har inte ökat, arbetsstriderna är lika många och hetsiga som

föret; att Crowther här har rätt påminns vi just nu om genom strejkerna vid de engelska kolgruvorna. Snarare är stämningen bland arbetarna sämre än förut. "De talar om att den privata ägaren, med alla sina fel, fanns på platsen och kunde nås genom klagomål och angrepp; han var inte den maktlösa agenten för en avlägsen och opersonlig styrelse i London." Det finns också skäl att anta att en politiskt sammansatt styrelse är svag både då det gäller att upprätthålla en nödvändig disciplin och att föra avtalsförhandlingar; därmed blir konsumenterna och hela samhället lidande. Det psykologiska motivet för socialisering har kort sagt visat sig vara rent nonsens, "och det finns intet tecken på att arbetarpartiet häri ser något annat än rent nonsens".

Ett annat traditionellt motiv för socialisering är att industrin på detta sätt skulle få en mera kompetent ledning. I stället för de till stor del genom arvets slump tillsatta ägarna skulle komma ett urval av de bästa män som finns att tillgå. Inte heller den synpunkten har visat sig hållbar. I de privatägda företagen har man i regel haft styrelser valda med tanke på att ett friktionsfritt samarbete är nödvändigt; de socialiserade företagens styrelser kommer att bestå av personer som skall företräda skilda intressen och tankegångar, och därav följer tyngd och svårigheter i arbetet. Vidare har det sagts att socialiseringen möjliggör en enhetlig och effektiv investeringspolitik. Även här ligger det i praktiken annorlunda till. Motsättningar uppstår mellan skilda statliga organ med en given ram för självständigt handlande, ministrierna tar parti för sina underlydande, och det blir svårt

att komma fram till en handlingslinje som godtas av alla.

Å andra sidan har socialiseringen inte medfört så stora svårigheter som dess motståndare påstått. Några verkliga olyckor har den inte lett till. De stora förlusterna inom kolgruveindustrin och transportväsendet "beror snarare på otur än på vanskötsel". De omedelbara konsekvenserna av socialiseringen har i själva verket varit obetydliga. Med all rätt framhåller Crowther att en socialisering av den art och omfattning som här förekommit inte behöver medföra några risker för politisk och medborgarlig frihet.

Slutsatsen av denna redogörelse blir att hela frågan om privat eller offentlig äganderätt i den politiska debatten fått överdrivna proportioner. "Vad som är väsentligt är hur industrin sköts." Men på den punkten kan sägas att den offentliga äganderätten "i och för sig i längden leder till mindre effektiv skötsel". Socialisering är därför "att anbefalla endast i särskilda fall, då starka skäl talar för att bättre skötsel på detta sätt kommer att uppnås. Att socialisera av principiella skäl — för att alla skall känna sig som ägare till allt, för att kapitalisterna skall utrotas, för att arbetsglädjen skall ökas osv. — är absurd. På den vägen kommer man till lägre produktion och därmed till lägre standard även för arbetarna.

I det mesta av Crowthers resonemang finns det alla skäl att instämma. De går i realiteten ut på vad som kan sägas vara en central grundsats i modern liberalism: frågan om privatdrift eller offentlig drift bör bedömas från fall till fall, utan bindning vid satser om äganderättens okränkbarhet eller socialiseringens ofrånkomlighet, men med presumtion för privatdriften såsom en friare och smidigare produktionsform. Ett par reflexioner bör emellertid tillfogas. Då Crowther visar att de psykologiskt fördelaktiga verkningarna av en socialisering är obefintliga, faller själva grundvalen för det generella och

principiella försvar för socialisering som våra socialistiska teoretiker, främst hr Wigforss, preterat. Därmed är udden bruten av hela socialiseringsideologin. Socialisterna blir hänvisade till att motivera krav på förstatligande med bevis för att offentlig skötsel skulle leda till bättre ekonomiska resultat — inte med dunkla satser om att folket trivs bättre i socialiserade företag, att arbetaren i dessa känner sig som ägare och därför blir på en gång mera lycklig, mera energisk och mera lättstyrd. Detta "nonsens" bör avfäras ur debatten.

Visst har Crowther rätt i att en delsocialisering av engelsk typ inte behöver leda till diktatur. Men hela hans redogörelse ger stöd åt uppfattningen att

en mera generell socialisering är oförenlig med politisk frihet. Han pekar på de svårigheter och konflikter som socialiseringen redan nu innebär — mellan arbetarna och styrelserna, mellan lokala och centrala organ, mellan de skilda produktionsgrenarna och deras företrädare på olika plan. Om socialiseringen bleve allmän, skulle det bli frestande att klara alla dessa besvärligheter genom makt- och centraldirigering — de traditioner av frihet, t. ex. frihet att strejka, som uppstått under den privata produktionsframmarsch skulle successivt försvinna. Tror någon att någon regering i världen i längden skulle motstå denna frestelse?

25/8